

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

چالش‌های حفاظت از تنوع زیستی در مناطق تحت حفاظت در جهان و ایران

کامران الماسیه^{۱*}، شریف جورابیان شوشتری^۱

۱- استادیار، دکتری مهندسی منابع طبیعی- محیط زیست، گروه مهندسی طبیعت، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی

خوزستان، ملاتانی، ایران

*almasieh@asnrukh.ac.ir

چکیده

منطقه تحت حفاظت شامل یک منطقه جغرافیایی تعیین شده و به خوبی شناسایی شده به منظور مدیریت زیستگاه‌ها و تنوع زیستی با ابزار قانون‌مند و با در نظر گرفتن خدمات اکوسیستمی و دیگر ارزش‌های موجود است. این مطالعه به صورت مروری چالش‌های مناطق تحت حفاظت در جهان و ایران را برای حفاظت از تنوع زیستی بررسی می‌کند. برای حفاظت موثر از تنوع زیستی، حداقل مساحت مناطق حفاظت شده در خشکی‌ها، ۱۷ درصد و در مناطق آبی، ۱۰ درصد عنوان شده است. در خشکی‌های جهان ۲ درصد و در منابع آبی ۳ درصد کمبود مناطق تحت حفاظت تا استاندارد تعیین شده موثر وجود دارد. در ایران در مجموع تعداد ۲۸۴ منطقه تحت حفاظت را معادل ۱۰/۸ درصد از خاک کشور را به خود اختصاص داده‌اند. بنابراین، در ایران تا رسیدن به حفاظت موثر، حدود ۶/۲ درصد اختلاف است. برخی از مناطق تحت حفاظت فقط بر روی کاغذ منطقه حفاظت شده بوده که در اصطلاح به آنها پارک‌های کاغذی گفته می‌شود. افزایش جمعیت انسان باعث توسعه شهرها و دیگر زیرساخت‌های انسانی مانند جاده، رشد فن‌آوری در بخش صنعت و توسعه کشاورزی فشار را بر مناطق تحت حفاظت بیشتر کرده است. در کشور ایران نیز ایجاد جاده در مناطق تحت حفاظت تلفات حیات وحش از جمله یوزپلنگ آسیایی را به دنبال داشته است. برای اثرگذاری مناطق تحت حفاظت علاوه بر کمیت این مناطق باید به کیفیت نیز توجه گردد و اثرات فعالیت‌های انسانی در منطقه به حداقل برسد.

واژگان کلیدی: حفاظت از تنوع زیستی، چالش‌ها، مناطق تحت حفاظت.

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

مقدمه

مناطق تحت حفاظت برای حفاظت از تنوع زیستی جهانی یک عامل کلیدی محسوب می‌شوند (۱). یک منطقه تحت حفاظت از مناطق حفاظت شده و دیگر مناطق تحت عناوین مختلف اما با هدف حفاظتی تشکیل شده است. منطقه تحت حفاظت شامل یک منطقه جغرافیایی تعیین شده و به خوبی شناسایی شده به منظور مدیریت زیستگاه‌ها و تنوع زیستی با ابزار قانون‌مند و با در نظر گرفتن خدمات اکوسیستمی و دیگر ارزش‌های موجود است (۳). مناطق تحت حفاظت ارزش‌های مختلفی شامل ارزش‌های محیط زیستی، اقتصادی، علمی، اجتماعی و فرهنگی دارند و اگر مناطق تحت حفاظت به خوبی مدیریت شوند می‌توانند در حفظ تنوع زیستی در برابر تغییرات اقلیمی و حفظ خدمات اکوسیستمی منطقه، کمک شایانی نمایند (۵). این مطالعه به صورت مروری چالش‌های مناطق تحت حفاظت در جهان و ایران را برای حفاظت از تنوع زیستی بررسی می‌کند.

مساحت و کمیت مناطق تحت حفاظت

بر اساس آخرین آمار پایگاه داده جهانی مناطق حفاظت شده (ماه آوریل سال ۲۰۲۳ میلادی)، تعداد ۲۸۵۴۰۹ منطقه تحت حفاظت در جهان وجود دارد که ۱۵ درصد خشکی‌های جهان و ۷ درصد مناطق آبی جهان را به خود اختصاص داده اند (۸). این درحالی است که برای حفاظت موثر از تنوع زیستی، حداقل مساحت مناطق حفاظت شده در خشکی‌ها، ۱۷ درصد و در مناطق آبی، ۱۰ درصد عنوان شده است. بنابراین، در خشکی‌های جهان ۲ درصد و در منابع آبی ۳ درصد کمبود مناطق تحت حفاظت وجود دارد. در ایران مناطق تحت حفاظت در قالب چهار عنوان پارک ملی (تعداد ۳۱)، پناهگاه حیات وحش (تعداد ۴۶)، منطقه حفاظت شده (تعداد ۱۶۹) و اثر طبیعی ملی (۳۸) در مجموع تعداد ۲۸۴ منطقه تحت حفاظت را شامل می‌شوند که مساحت ۱۷۷۶۴۵/۳ کیلومتر مربع معادل ۱۰/۸ درصد از خاک کشور را به خود اختصاص داده‌اند (۲). بنابراین، در ایران تا رسیدن به حفاظت موثر، حدود ۶/۲ درصد اختلاف است.

کیفیت و اثرگذاری مناطق تحت حفاظت

در حالیکه از لحاظ کمیت مناطق حفاظت شده برای اثرگذاری با استاندارد تعیین شده فاصله دارند، برخی از مناطق تحت حفاظت فقط بر روی کاغذ منطقه حفاظت شده بوده و اثرگذاری چندی در حفاظت ندارند که در اصطلاح به آنها پارک‌های کاغذی^۱ گفته می‌شود (۴). مطالعه‌ای که بر روی ۱۵۰۰ منطقه تحت حفاظت در جهان در مورد تأثیرگذاری بر روی جمعیت ۲۷۰۰ گونه پرنده آبی انجام گرفت، اثرگذاری این مناطق در حفاظت از پرندگان کنارآبی را ۳۷ تا ۵۰ درصد عنوان کرد (۹). آنها پیشنهاد کردند در

^۱ Paper parks

اولین همایش ملی پارک‌های ملی و مناطق تحت حفاظت

برنامه‌های حفاظتی آتی، مدیریت مناطق تحت حفاظت به منظور هرچه بیشتر کارآمد بودن آن مورد تجدید نظر قرار گیرد. در کشور ایران، حفاظت کارآمد شامل گشت و کنترل مستمر در منطقه تحت حفاظت به منظور جلوگیری از هر گونه تخلف و شکار غیرمجاز است. همچنین، شناخت منطقه تحت حفاظت و تنوع زیستی آن با انجام پروژه‌های کارآمد محقق می‌شود. در نهایت، انجام دوره آموزشی برای افزایش آگاهی جوامع محلی حاشیه منطقه حفاظت در زمینه لزوم حفاظت از زیستگاه و تنوع زیستی امری ضروری به نظر می‌رسد. لازمه موارد ذکر شده، داشتن پرسنل کارآمد، امکانات و تسهیلات و بودجه کافی برای حفاظت از منطقه است. در واقع برای اثرگذاری مناطق تحت حفاظت علاوه بر کمیت این مناطق به کیفیت نیز باید توجه گردد.

فشار انسان بر مناطق تحت حفاظت

افزایش جمعیت انسان باعث توسعه شهرها و دیگر زیرساخت‌های انسانی مانند جاده شده است. از سوی دیگر رشد فن‌آوری در بخش صنعت و توسعه کشاورزی باعث از بین رفتن زیستگاه‌ها و تنوع زیستی شده است. توسعه مناطق سکونت انسانی در حاشیه و بعضاً داخل مناطق تحت حفاظت، توسعه زمین‌های کشاورزی و سایر فعالیت‌های انسانی مانند معدن‌کاوی، فشار را بر مناطق تحت حفاظت بیشتر کرده است. از سوی دیگر ایجاد جاده‌ها در حاشیه مناطق حفاظت شده و بعضاً داخل مناطق حفاظت شده، باعث تلفات حیات وحش شده است. در کشور ایران نیز ایجاد جاده در پارک ملی گلستان تلفات زیاد حیات وحش را به دنبال داشته است (۷). از سوی دیگر جاده عباس آباد در ذخیره گاه زیست کره توران باعث تلفات یوزپلنگ آسیایی شده است (۶) که مورد اخیر آن در فروردین ۱۴۰۲، یک یوزپلنگ ماده باردار در این جاده تلف شد.

نتیجه‌گیری

برای اثرگذاری مناطق تحت حفاظت علاوه بر کمیت این مناطق باید به کیفیت نیز توجه گردد و اثرات فعالیت‌های انسانی در منطقه به حداقل برسد.

منابع

1. Bhola, N., Klimmek, H., Kingston, N., Burgess, N. D., van Soesbergen, A., Corrigan, C., Harrison, J., & Kok, M. T. J. (2021). Perspectives on area-based conservation and its meaning for future biodiversity policy. *Conservation Biology*, 35: 168–178.
2. DoE (Department of the Environment of Iran). 2023. Department of the Environment of Iran. Available at: www.doe.ir.
3. Dudley, N. (2008). Guidelines for applying protected area management categories. IUCN, Gland.
4. He, M., & Cliquet, A. (2014). Sustainable development through a rights-based approach to conserve protected areas in China. *China-EU Law J.* 3: 143–164.
5. He, M. (2016). A Human Rights-Based Approach to Conserving Protected Areas in China: Lessons from Europe; Intersentia Publisher: Antwerp, Belgium.

6. Mohammadi, A., Almasieh, K., Clevenger, A.P., Fatemizadeh, F., Rezaei, A., Jowkar, H., & Kaboli, M. (2018). Road expansion: a challenge to conservation of mammals, with particular emphasis on the endangered Asiatic cheetah in Iran. *J. Nat. Conserv.* 43, 8–18.
7. Safaei, M., Kahrom, E., & Mohammadi, M. (2012). Study on the causes of wildlife mortality on the Asian road in Golestan National Park in Iran." *Wildlife Middle East News* 6 (2012): 14.
8. UNEP-WCMC. (2023). Protected areas map of the world, March 2023. Available at: www.protectedplanet.net.
9. Wauchope, H.S., Jones, J.P.G., Geldmann, J. et al. (2022). Protected areas have a mixed impact on waterbirds, but management helps. *Nature*, 605: 103–107.

Challenges of biodiversity conservation in protected areas in the world and Iran

Kamran Almasieh^{*1}, Sharif Joorabian Shooshtari¹

1 Assistant Professor, PhD in Environmental Sciences, Department of Nature Engineering, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Mollasani, Iran

**almasieh@asnrukh.ac.ir*

Abstract

A protected area includes a defined and well-identified geographical area for the purpose of managing habitats and biodiversity by legal means and taking into account ecosystem services and other existing values. This study reviews the challenges of protected areas for biodiversity conservation in the world and Iran. For the effective protection of biodiversity, the minimum area of protected areas in terrestrial areas is 17% and in marine areas, 10%. There is a 2% shortage of protected areas in the world's land and 3% in water resources up to the effective set standard. In Iran, 284 protected areas were allocated, equivalent to 10.8% of the country's land. Therefore, in Iran, until effective protection is reached, the difference is about 2.6%. Some protected areas are protected areas only on paper, which are called paper parks. The increase in human population has caused the development of cities and other human infrastructures such as roads, technological growth in industry and agricultural development has increased the pressure on protected areas. In Iran, the construction of roads in protected areas has resulted in the loss of wildlife, including the Asiatic cheetah. In order to make protected areas effective, in addition to the quantity of these areas, quality should also be considered and the effects of human activities in the area should be minimized.

Keywords: Biodiversity conservation; Protected areas, Challenges.